

Pisarapuuttuminen esi- ja alkuopetuksessa - kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyyn

Lastenpsykiatri Raisa Cacciatore ja akatemiaturkija Tuija Huuki

Ehkäise ennalta

Pienet lapset opettelevat toimimaan ihmissuhteissa. He voivat matkia jotain näkemäänsä. He myös keksivät tapoja puhua ja toimia. Usein ikävät tai alistavat tavat alkavat sattumalta ja pienistä hetkistä. Ikään kuin pieninä pisaroina mukavan leikin ja puuhan aikana.

Pienillä lapsilla häiritsevä tai loukkaava toiminta ei yleensä ole tarkoituksellista. Se on epäreilua vallankäyttöä, mutta usein satunnaista, huomaamatonta ja tiedostamatonta. Se on lapsen tapa noudattaa odotuksia siitä, millainen "oikeanlaisen" tytön tai pojan kuuluisi olla.

Puutu loukkaavaan toimintaan "pisaravaiheessa", eli jo ennen kuin se muuttuu tarkoituksellisesti ja pitkäkestoiseksi kiusaamiseksi. Pisarapuuttumisessa tilanne pysäytetään heti, kun ikävä toiminta huomataan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lapsen ominaisuuksien tai kiinnostuksen kohteiden vähättely. Joskus lapsen perhettä tai tavaroita kommentoidaan ikävästi tai lapsi jätetään yksin.

Mitä ovat seksuaaliset loukkaukset pienillä?

Loukkaava toiminta voi olla sanatonta, sanallista tai kehoa koskettavaa. Toiminta loukkaa jonkun henkistä tai fyysistä koskemattomuutta, arvoa tai joukkoon kuulumisen tunnetta. Toiminta kietoutuu usein leikkiin tai kaveruuteen. Toiminnan kohteena oleva lapsi usein hämmentyy, eikä tiedä mitä sanoisi, miten näyttäisi tunteensa tai vastaisi tekoon. Silloin hän voi esimerkiksi nauraa mukana. Joskus hän jättäytyy yksin, erilleen muista.

Esimerkkejä seksuaalisesti loukkaavasta toiminnasta 3-9 -vuotiailla lapsilla

- Vähätellään toista sukupuolen perusteella.
- Aliarvioidaan ja haukutaan "vääränlaisista" tavoista olla tyttö tai poika.
- Vartaltoa, pukeutumista, ulkonäköä tai yksityiselämää koskevat huomautukset.
- Koskettamista, halaamista, pussaamista väkisin.
- Liian lähelle tulemista, "iholla olemista" toisen toiveesta piittaamatta.
- Kaveruuden vähättely, estäminen tai häirintä, kun kaverukset ovat eri sukupuolta.
- Sellaisen toiminnan vähättely, joka ei sovi tiukkoihin, vanhakantaisiin, eri sukupuolille määrättyihin käytössääntöihin tai roolijakoon (esim. kun poika itkee tai pukeutuu "väärään" väriin tai kun tyttö toimii raisulla tavalla).
- Housujen vetäminen alas.
- Kurkkiminen / meneminen vessaan / häirintä ja kiirehtiminen, kun siellä on joku pissalla/ kakalla.
- Uhkaamista, ettei vessahädästä saa kertoa, koska siitä rangaistaan "vessasanojen" puhumisena.
- "Jos et näytä pyllyä/pimppiä/pippeliä, et ole minun kaveri..."
- Nimittelyä esim. homoksi, pissa/kakkapääksi, jne.
- "Nännärit" eli puristetaan nännistä.
- Takapuoleen tai sukuelinalueelle lyöminen, "munille" potkiminen,
- Seksuaalisesti vihjailevat eleet, ilmeet, puheet, kaksimieliset puheet.
- Pornon näyttäminen.

Pysäytä tilanne

Varhaiskasvattaja, opettaja tai vanhempi voi tällaisissa tilanteissa pysäyttää tilanteen heti, kun huomaa sen. Voit kysyä ”Huomasitteko, mitä tässä juuri tapahtui?”

Puhu rauhallisesti, paheksumatta ja tuomitsematta ketään. On tärkeää, että lapset lähtevät luottavaisin mielin mukaan, pelkäämättä aikuisen sanoja.

Älä etsi syyllistä. Ketään ei saa syyttää tai tuomita. Älä sano, että joku teko oli väärin. Riittää, että lapset puhuvat ja punnitsevat tapahtuneen mukavuutta kaikkien kannalta.

Pisarapuuttumisen askeleet

1. Huomasitteko, mitä tässä tapahtui?

- Pysäytä tekeminen ja ota aikaa puhumiselle. Tee näin heti tilanteen tapahduttua tai huomattuasi sen.
- Anna lasten puhua. Kysele ja sanoita itsekin tapahtunutta. Älä syytä. Älä tuomaro. Kaikki saavat puhua vapaasti. Pyrkikää palauttamaan mieleen tapahtuman yksityiskohtia.
- Ei haittaa, vaikka ”ei olisi tapahtunut mitään”. Välillä on hyödyllistä pysähtyä ja harjoitella tilanteista puhumista.

2. Miltä se mahtoi tuntua?

- Kaikkien tunteet ovat tärkeitä. Ota pohdintaan mukaan joustavasti kaksi tai useampia lapsia.
- Käy tunteet läpi kaikkien kannalta: mitä tunteita heräsi. Ketään ei syytetä.

3. Oliko se kaikista kivaa, oikein tai reilua?

- Kaikki saavat arvioida omaa ja toistensa kokemusta.
- Lasten käsitys sopivasta käytöksestä on vasta syntymässä. Lapset tietävät, että monissa paikoissa sallitaan epäreilua käytöstä. Anna lasten kertoa myös muista kokemistaan tilanteista, jos tuovat sellaisia esiin.
- Lasten tieto ja ymmärrys siitä, että täällä loukkaavaa toimintaa ei ohiteta vaikenemalla, vahvistuu pikkuhiljaa.
- Sano ääneen, jos luulet, että tilanne ei ihan kaikista ollut kiva tai reilu.

4. Jos me jatketaan näin....

- Juttele lasten kanssa siitä, mihin tilanne johtaa, jos jatketaan ennallaan. Jos jatketaan pysähtymättä ja puuttumatta loukkaavaan toimintaan, sitä alkaa tapahtua enemmän.
- Jos loukkaava toiminta vakiintuu osaksi ryhmän jokapäiväistä arkea, mitä se tekee kaverisuhteille? Entä mitä tapahtuu lasten turvallisuudelle ja turvallisuudentunteelle?
- Miten käy luokan ryhmähengelle ja kouluviihtyvyydelle? Mitä tapahtuu arjen levollisuudelle?
- Tämä tulevaa ennakoiva keskustelu auttaa lapsia päättämään ja huomaamaan, että jonkin toiminnan hyväksyminen tarkoittaa samalla sen vakiintumista.
- Lasten on tärkeää ymmärtää, että näin isoihin asioihin voidaan yhdessä vaikuttaa.

5. Muistetaanhan ensi kerralla, että me ei tehdä enää niin?

- Sovitaan miten toimitaan jatkossa.
- Älä kyllästy, vaikka joudut sopimaan saman asian uudelleen ja uudelleen.
- Älä sano, että ”mehän jo sovimme ja ettekö te muista.” Sosiaaliset tilanteet ovat vaikeita hahmottaa.
- Toistot auttavat lasta oppimaan. Sovitaan aina uudelleen sulassa sovussa, että ei enää tehdä niin.

Tärkeintä ovat toistot ja pienet hetket

Pisarapuuttumisen tärkeimmät ovat toistot, systemaattisuus ja ”pisaruus”. Kaikkein oleellisinta on jatkuva toisto, eli se, että puututaan jokaiseen pisaraan, jokaiseen pieneenkin tilanteeseen.

Tilanteita voi olla paljon varsinkin alussa. Puuttuminen voi tuntua alussa vaivalloiselta, mutta kantaa pian hedelmää.

Kokemuksen mukaan esimerkiksi ensimmäisen luokan alussa se vaatii paljon työtä. Kun ryhmä vasta tutustuu toisiinsa, sekä koulun ja opettajan sääntöihin, pisarapuuttuminen voi viedä paljon aikaa muulta toiminnalta.

Pian loukkaava toiminta vähenee voimakkaasti. Lapset huomaavat, että tilanteisiin puututaan, ja oppivat käytössä olevat rajat ja sosiaaliset säännöt.

Puuttumistilanteita tulee myöhemminkin. Niissä kaikki kuitenkin pääsevät paljon helpommalla, kun ratkottavana on vain pieniä asioita.

Häirintä, väkivalta ja kiusaaminen eivät pääse normalisoitumaan, eli juurtumaan ryhmään. Lasten suhteet eivät kehity vaikeaselkoisiksi valtarakenteiksi, vaan hyvinvointi ja turvallisuus lisääntyvät.

Näissä hetkissä lapset oppivat

- ✚ Huomaamaan loukkaavaa toimintaa, joka jää yleensä pinnan alle
- ✚ Puhumaan tapahtumista, josta yleensä ei puhuta
- ✚ Käsittelemään loukkaavaa toimintaa, joka yleensä ohitetaan, esimerkiksi ottamalla se puheeksi ja asettamalla toisen asemaan, kun tilanteista puhutaan.
- ✚ Kehittämään yhdessä vaihtoehtoisia tapoja toimia.

Kun pysähtymistä tehdään toistuvasti, lapset oppivat kaikkia näitä tärkeitä taitoja. Samalla pienet, mahdolliset ikävät vallankäytön tilanteet sekä niiden aiheuttama paha mieli tulevat kaikille näkyviin.

Näin lapset voivat itse ymmärtää sanojensa ja tekojensa vaikutukset. Lapset voivat ottaa vastuun omasta toiminnastaan ja tehdä toisenlaiset ratkaisut toimia jatkossa. Lapset saavat rohkeutta puuttua alistaviin tekoihin, sekä keinoja lisätä kaikkien hyvinvointia, turvallisuutta ja viihtyvyyttä.

Nämä taidot voivat lisätä merkittävästi lasten pärjäämistä koko elämän ajan.

